

Uusittu »Johdatus kielihistoriaan»

PAAVO RAVILA *Johdatus kielihistoriaan*. 2., uusittu painos. Tietolipas 3. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1961. 122 sivua.

Kun Paavo Ravila 1946 oli julkaissut SKS:n tietolippaiden ensimmäisiin kuuluvan »Johdatus kielihistoriaan», saattoi Jalo Kalima esittelyssään kertoa Virittäjän lukijoille, että oli saatu »erittäin ansiokas ja hyödyllinen apuneuvo kielitieteen harjoittajille, ennen kaikkea korkeakoulujen opiskelijoille». Kalima näki Ravilan kirjassa erityisesti ajan tasalla olevan korvikkeen Setälän vanhalla esitykselle »Nykyaikaisen kielentutkimuksen periaatteista» (joka vasta aivan

äskettäin on poistettu Helsingin yliopiston suomen kielen approbaturkurssista!) ja korosti sitä ahtaasti nuorgrammaattisen katsomuksen modernia väljentymistä, joka uutta oppikirjaa luonnehti. Enää ei voitu pitää »äännelakeja» ainoina, saati sokean mekaanisesti vaikuttavina äännerakenteen mullistajina; oli otettava varteen myös esimerkiksi lausepainottomuuden ja nopeatempoisuuden aiheuttamat poikkeukselliset muutokset sekä hyperkorrektit muodosteet. Analogia ei

sekään käynyt enää koneellisesta selityksiperusteesta, vaan oli mm. pidettävä silmällä muutokseen joutuneiden ja siltä välttyneiden muotojen käyttötaajuutta. Näissä ja monissa muissa kohdin Ravila oli »syventänyt ongelmien taustaa ja mahdolluttanut eräitä aivan uusia seikkoja periaatteellisen tarkastelun piiriin», Kalimaa vielä lainatakseni.

Kehitys rientää. Ne, joilla oli onni kuunnella Paavo Ravilan yleisen kielitieteen luentoja 1952, hänen vasta palatuaan ensimmäiseltä Amerikan-matkaltaan, muistavat kokeneensa jotain aivan uudenlaista. Vaikka esitys suurelta osalta rakentui samoille kielihistorioitsijan ja komparatistin näkemyksille kuin Johdatus kielihistoriaan ja monet Ravilan terävät erikoistutkimukset, se oli saanut yllättävää ja jännittävää lisäsävyä strukturalismin ideoista. Kai ensimmäisen kerran saatiin silloin Helsingin yliopiston katederista kuulla kielitieteen nykysuuntien eloisaa esittelyä, jossa seurattiin monipuolisesti sekä Saussuren perusluonteista ongelmanasettelua että osin sen pohjalta, osin omintakeisesti virinnyttä prahalaisen ja venäläisen fonologian, Kööpenhaminan glossematiikan ja amerikkalaisen strukturalismin käsitteenmuodostusta. Luennoijan oma esitystapa puolestaan oli — toisin kuin niin monien oikeaoppisten strukturalistien — sanan parhaassa mielessä historiallista. Historioitsijan ottein Ravila toisaalta käsittelee tutkimusvirtausten perinnetaustaa ja omavaraista kehitystä, toisaalta pyrkii suhteuttamaan strukturalismin aatteet kielihistorian klassiseen sisältöön ja osoittamaan uusissa synkronisissa tarkastelutavoissa itseistarkoituksensa ohella myös korvaamattoman lisäkeinojen kielen kehityksen parempaan ymmärtämiseen.

Viisikymmenluvun mittaan meikäläisen kielentutkimuksen kärkimiehet, Ravila muiden mukana, ovat jo ehtineet kouraantuntuvasti osoittaa, kuinka hedelmällistä lisää strukturalistiset näkökohdat tervejärkisesti sovellettuina voivat merkitä puhtaasti historioivaan tut-

kimukseen. Aivan luonnolliselta siksi tuntuu, että Ravilan Johdatuksenkin uusi laitos pysyttelee tapahtuneen kehityksen tasalla. Sen sijaan että varheman laitoksen äännehistoriaa koskevassa luvussa käytiin oikopäätä käsiksi äännelakiin ja analogiaan, aloitetaan nyt foneemiteorian yleispiirteiden esittelyllä; vastaavasti äänneenteosten foneettisen puolen tarkasteluun on liitetty kiinteäksi jatkoksi katsaus äänneenteosten olemukseen foneemiselta kannalta. Semantiikkaan johdatteleva luku puolestaan on saanut olennaista täydennystä mentalististen ja behaviorististen merkitysteorioiden esittelystä, jonka summana kuullaan tekijän oma välittävä ja operationaalinen tarkastelutavan tarkoituksenmukaisuutta korostava kannanotto. Kaikista näistä erinomaisen tervetulleista lististä huolimatta mieli käy hiukan haikeaksi, kun huomaa, että yhtä ja toista tärkeäkin on täytyntä jättää pois, varmaan tietolippaan liian paisumisen välttämiseksi. Äänneopin yhteydessä jää odottamaan mainintaa mm. sellaisesta asiasta kuin foneemien limittymisestä (overlapping), ja paikallaan kai olisi ollut myös allofonielin variantti-käsitteen kaksinaisluonteen (vapaata ja kombinatoriset variantit) havainnollistaminen. Pikku puutteena pitäisi sitäkin, että morfologiaa koskeva luku ei ole saanut johdatukseen samantyyppistä synkronistista alkukatsausta kuin äänneoppi. Morfin ja morfeemin erottaminen olisi kai kohdallaan siinä kuin foonin ja foneemin, eikä pahitteeksi olisi mainita allomorfinkaan käsitettä, semminkin kun sillä (ja sen kaksinaisluonteella) joka tapauksessa on selvä merkitys myös historiallisen tutkimuksen kannalta. — Tavallaan ymmärrettävää on, että Ravila, arvatenkin ehdoin tahdoin, on jättänyt syntaksia käsittelevän luvun jotakuinkin vaille synkronisen lauseopintutkimuksen esittelyä. Lukijaa ehkä sentään olisi paremman puutteessa huvittanut tieto edes esitettyjen näkemysten moninaisuudesta ja viime aikoina eri tahoilla vilkastuneesta pyrkimyk-

sestä yleisen syntaktisen teorian luomiseen. Sellainen vanhastaan tuttu asia kuin syntaktinen siirtymä (Verschiebung) olisi muuten yhtenä tärkeimmistä diakronisen syntaksintutkimuksen selityskeloista ansainnut aivan eksplisiitinkin maininnan.

Kaikki se uusi, mitä Ravila on nasevasanaisesti saanut mahdutetuksi Johdatusensa entisen aineksen lomaan, ei ole pelkästään strukturalismin aatteista lähtöisin. Koettua tietoa on lisätty mm. ääntenmuutoksien tarkasteluun: puheeksi tulevat kombinatoristen ja spontaanien ääntenmuutosten periaatteellinen ero tai pikemminkin erottamattomuus ja kombinatoristen muutosten foneettinen luokittelu. Pieni viittaus paitsi »äänneläillisten» myös sporadisten ääntenmuutosten olemassaoloon ehkä olisi ollut samassa yhteydessä paikallaan (suorastaan kouluesimerkiksi sopisivat hämäläismurteiden *koira* > *koirra*, *siemen* > *siämmen*, *laine* > *lainne* yms., ts. sanansisäisen yksinäislikvidan tai -nasaa- lin kahdentuminen pitkän pääpainollisen vokaaliaineksen jäljessä, joka on toteutunut parissakymmenessä sanassa mutta ei likikään kaikissa mahdollisissa: vrt. *kaari*, *püimä*, *seinä*). Entisestään on syvennetty myös kielisukulaisuuden esitystä — mm. sukupuoli- ja aaltoteorian etuja pohtimalla — sekä siihen läheisesti liittyvää katsausta kielimaantieteen historiaan ja saavutuksiin. Hyödyllisiä lisää edelleen ovat Morfologia-lukuun sisältyvä silmäys analyyttisten ja syntteettisten tendenssien vallitsevuuteen eri kielissä sekä agglutinaatio-, adaptaatio- ja sekreetiotieteen esittely.

Joissakin vähäisissä yksityiskohdissa selostaja on löytävinään hieman sanansijaa. 16: »Määrittelemme — — äänten joko artikulatorisesti, jolloin selvitämme, miten puhe-elimet toimivat sen muodostamiseksi, tai akustisesti, jolloin analysoimme kuulovaikutelman tai fysiikan keinoin ne ääniäallot, jotka synnyttävät aistimuksemme.» Olisi aihetta rajoittaa *akustinen* vain fysikaaliseksi termiksi ja

käyttää kuulovaikutelmasta puhuttaessa termiä *auditiivi(nen)*. — 56: »Vanhat *str*:n sisältäneet sanat esiintyvät savolaismurteissa *tr*:llisinä, esim. *otra*.» Adekvaatimmmin: vanhat *str*:n sisältäneet sanat (ainoa varma alkuperäinen *str*-sana lie-nee *kehrä*, mutta m-ksm:ssa täytynee olettaa senkin *str*:n edustuneen jo *str*:nä). — 57: »Se [Keuruun *maidä* 'maitoa'] on voinut kyllä kehittyä hämäläiseenkin puheeseen. Se saattaa näet olla hämäläisyyden liikaa tehostamista. On tahdottu kaikin mokomin välttää *oa* diftongia, joka tajuttiin vieraaksi. Lukuisten diftongien kuuleminen on tehnyt korvan kuitenkin epävarmaksi, ja niin on saanut omakin vanha *oa* yhtymä mennä.» Ajatus ei voi pitää tarkoin paikkaansa viimeisen lauseen osalta. Niissä hämäläismurteissa, jotka Keuruun tienoilla ovat joutuneet hankauksiin Keski-Suomen savolaismurteiden kanssa, sanotaan nim. *peltö* pro *peltoa*. — 58: Lause »Savolaiset, hämäläiset ja lounaissuomalaiset vaikutukset ovat sulautuneet yhteen eteläpohjalaisessa murteessa» painottaa suhteettomasti savolaisten vähäistä ja eräissä suhteissa tulkinanvaraista osuutta Etelä-Pohjanmaan murteen muotoutumiseen. — 77: Virke »Niitä [bahuvriihikompositumeja] kutsutaan myös *ekso-sentrisiksi* tai *possessiivisiksi*, kun kompositumin subjekti on ikään kuin sen kummankin osan ulkopuolella — —» harhauttaa helposti äkkinäisen lukijan. Asian auttaisi *koska* pro *kun*. — 79: Onko syytä mainita vanhaa ominaisuudennimien johtimen juontelua (sm. *-[u]us*, *-[y]ys* ~ lp. *-vuotta*) ainakaan kategorisena totuutena niiden painavien vasta-aitteiden jälkeen, joita Lauri Hakulinen on UAJb. 31 s. 120—123 esittänyt? — 106: Suositun ellipsiesimerkin *kettu* < *kettueläin* saisi haudata hatarahkojen olettusten joukkoon. Vrt. Nirvi, Sanankieltoja s. 124—. — 120: Tiiviistä ja ajantasaisesta kirjallisuusluettelosta kaipaa vielä yhtä kirjaa: André Martinet'n *Économie des changements phonétiques*, jossa ehkä selväsanaistemmin ja havain-

nollisemmin kuin missään muussa viimeaikaisessa teoksessa on osoitettu strukturalististen näkemysten tehokkuus diakronisen tutkimuksen käyteenä — juuri samaan henkeen, jota Ravilakin edustaa.

Sopii lopuksi mainita, että Ravilan Johdatuksen uutta laitosta lukee mielikseen paitsi painavan asian myös viehättävän esitystavan vuoksi. Tekijän iskevä tyyli on kirjassa parhaimmillaan; vertai-

lu aiempaan laitokseen osoittaa sanonnan monin kohdin täsmentyneen ja hioutuneen entisestäänkin. Vaivoja kaihtamatta kirjoittaja on kohentanut kieliasun pikkupiirteitä myöten 1960-luvun normien ja normittamattomien tuntemusten mukaiseksi — sekin oiva osoitus kohta seitsemännelle ikäkymmenelleen siirtyvän akateemikkomme jatkuvasta henkisestä notkeudesta.

TERHO ITKONEN